एकाइ ३ · स्वामी प्रपन्नाचार्य

अध्ययन टिपोट

BLE मा कस्तो प्रश्न सोधिन्छ

- **CDC को तालिका एकाइ होइन, सिप जाँच्छ:** शब्दभण्डार ६ · वर्णविन्यास ३ · भाषिक संरचना ७ · पठन बोध ७ · बुँदा टिपोट र सारांश लेखन ४ · निर्देशित रचना ३ · व्यावहारिक लेखन ३ · भाव विस्तार/व्याख्या ३ · पाठगत बोध ९ · निबन्ध लेखन ५
- **शब्दार्थ (२):** चार शब्द (मौलिक ३, आगन्तुक १)
  - प्रकाण्ड
  - दृष्टान्त
  - वाङ्मय
- **शब्द पहिचान (२):** विपरीतार्थी: सुलभ/दुर्लभ, उत्थान/पतन
- **वाक्य सम्पादन (२):** ह्रस्व उकार, लेख्य चिह्नको अशुद्धि
- **बुँदा टिपोट, सारांश (४):** जीवनीको सय शब्दसम्मको अंशबाट चार बुँदा, एक तिहाइमा सारांश
- **निर्देशित रचना (३):** बुँदाका आधारमा जीवनी
- **भाव विस्तार (३):** 'अध्ययनलाई उमेरले कहिल्यै छेक्दैन'
- **पाठगत बोध (४, ५):** साल, घटना, व्यक्तित्वका छोटा प्रश्न; योगदान वा प्रेरणाको लामो उत्तर

पाठको सार

- **विधा:** जीवनी; **मूल विचार:** पढाइलाई उमेरले कहिल्यै छेक्दैन
- **जीवनी:** अर्कैले, समयक्रममा, तथ्यमा आधारित, बढाइचढाइ नगरी ('उनी'); **आत्मकथा:** आफ्नो जीवन आफैँ
- **राष्ट्रिय व्यक्तित्व:** आफ्नो क्षेत्रमा विशेष काम गरी देशलाई चिनाउने

साल (वि.सं.)	घटना
१९८० असोज ३	जन्म: फिदिम, बरडाँडा, पाँचथर; आमा दिलमाया, बुबा धर्मदास राई; न्वारन **गीतानन्द**, बोलाउने **काले राई**
१९९४ तिर	१४ वर्षमा फाल्गुनन्दको आश्रम; मुन्धुमको महत्त्व
२००५ चैत	फाल्गुनन्दको निधन → **वैराग्य**; सीतारामदिल नामले बिजुवा; दार्जिलिङ
२०१०	तीर्थाटन गर्दै **बनारस**
३० वर्षमा	आश्रमले नराखेपछि होटलमा; **सरस्वती** थपलियाले अक्षर चिनाइन्; एक महिनामा स्वर, तीन महिनामा व्यञ्जन; उमेर घटाएर एक कक्षामा
२०१६ तिर	३६ वर्षमा रुद्रप्रयाग; हरिद्वार, बनारसमा सङ्घर्ष
२०२१	४१ वर्षमा **पूर्वमध्यमा**
२०३०	५० वर्षमा **आचार्य** (सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय)
२०३६	५६ वर्षमा वेदान्तमा **विद्यावारिधि**
२०४५ देखि	चन्द्रेश्वर सत्तलमा बसोबास
२०७१	महाविद्यावारिधिको **मानार्थ** उपाधि
२०७२ भदौ ४	देहावसान, पशुपति मृगस्थली

- **परिवार:** खेती → लामो समय पढ्न नपाएको
  - किरात धर्म (पारुहाङ, सुम्निमा)
  - वैदिक र जोसमनीको प्रभाव
  - शुद्ध शाकाहारी
  - अध्यात्मतिर मन

विचार

- जीवन **समतामूलक**; मानिसबिच भेदभाव हुनुहुँदैन
- वेद सबैले पढ्न पाउनुपर्छ
- किरात प्राचीनतम वंश, हिन्दु समाजबाट अलग छैन
- सादा जीवन, उच्च विचार; नैतिकता, इमानदारिता, असल चरित्र; राष्ट्रभक्ति

कृति (संस्कृत, नेपाली, हिन्दी, अङ्ग्रेजीमा झन्डै चार दर्जन)

- २०३३ सम्मार्ग दर्शन; २०३६ प्राचीन हिन्दु विज्ञान; २०३७ वेदमा के छ?
- २०४७ किरात मङ्गोलियाबाट आएका शरणार्थी होइनन्; २०५० काले राईका क्वाँटी कविता
- २०५१ प्राचीन किरात इतिहास, मानव अधिकार हनन के हो?; २०५४ महागुरु फाल्गुनन्दको जीवनी; २०५९ सङ्क्षेपमा मेरो जीवनयात्रा

सम्मान, यात्रा:

- पुरस्कार:
  - आदिकवि भानुभक्त
  - पाणिनि
  - गुणराज
  - शङ्कराचार्य
- राजपरिषद् स्थायी समितिको सदस्य
- युरोप, अस्ट्रेलिया, अरबलगायत ठाउँमा पूर्वीय दर्शनका प्रवचन; कठिन ग्रन्थ सबैले बुझ्ने गरी

निचोड: बितेकोमा पछुतो होइन, बाँकी समयको सदुपयोग; अन्तिम अनुच्छेद पहिलोमै फर्कन्छ

गुण	प्रमाण
अठोट, लगन	३० वर्षमा अक्षर चिन्न थाले
छिटो सिक्ने	एक महिनामा स्वर, तीन महिनामा व्यञ्जन
विनम्रता	डा. स्वामी बनेपछि पनि 'काले राई' नाम
समानता	वेद सबैले पढ्न पाउनुपर्छ
सरल शिक्षक	कठिन ग्रन्थ सबैले बुझ्ने गरी

- **बहुभाषी:**
  - नेपाली
  - संस्कृत
  - अङ्ग्रेजी
  - राई
  - हिन्दी

शब्दार्थ

आर्जन / हन्डर: कमाउने वा सिक्ने काम / ठक्कर, दुःख

अठोट / लगनशीलता: पक्का निधो / काममा मन लगाइरहने गुण

इष्टदेव / उन्मुख: पुज्ने मुख्य देवता / कुनै कुरातिर लागेको
मुन्धुम / बिजुवा: किरातहरूको धर्मशास्त्र / किरात समुदायको पुरोहित
वैराग्य / तीर्थाटन: संसारप्रति मोह नरहने अवस्था / तीर्थ घुम्दै गरिने यात्रा
कखरा / सत्तल: अक्षर चिन्ने सुरुको पढाइ / धर्मशाला
पूर्वमध्यमा / आचार्य / विद्यावारिधि: एसईई तहको संस्कृत परीक्षा / स्नातकोत्तर उपाधि / पिएचडी
युगसापेक्ष / समतामूलक: आजको समयसँग मिल्ने / सबै बराबर हुने
प्रकाण्ड / धरोहर: पूरा ज्ञान भएको / आदर्श ठहरिएको व्यक्ति वा सम्पदा
वाङ्मय / शास्त्रार्थ: ग्रन्थहरूको समूह / शास्त्रको छलफल
आत्मसात् / सिद्धि: बुझेर आफ्नो बनाउने काम / साधनाको सफलता
मानार्थ / उत्तरार्ध: सम्मान गर्न दिइएको / पछिल्लो आधा भाग
देहावसान / दृष्टान्त: मृत्यु (आदरका साथ) / उदाहरण
न्वारन / प्रवचन: बच्चाको नाम राख्ने संस्कार / धर्म वा ज्ञानका कुरा बुझाउन दिइने भाषण
लोकहित / आजीवन: सर्वसाधारणको भलाइ / जीवनभर
विपरीतार्थी शब्द: एकअर्काको उल्टो अर्थ

- **बेग्लै शब्द:** शिखर/फेदी, उत्थान/पतन, पूर्वीय/पाश्चात्य, उत्पत्ति/विनाश, जीवन/मरण, भित्री/बाहिरी, सरल/कठिन
- **अ, अन् थपेर:** आवश्यक/अनावश्यक, सफलता/असफलता
- **अगाडिको अंश फेरेर:** सुलभ/दुर्लभ, अनुकूल/प्रतिकूल, सापेक्ष/निरपेक्ष, स्वतन्त्र/परतन्त्र

व्याकरण: लेख्य चिह्न

चिह्न	नाम	कहाँ	उदाहरण
।	पूर्णविराम	सामान्य वाक्यको अन्त्य	उनी बनारस पुगे।
?	प्रश्नवाचक	प्रश्नको अन्त्य	वेदमा के छ?
!	उद्गार	हर्ष, अचम्म, दुःख	ओहो!
,	अल्पविराम	उस्तै पद; भनाइअघि	नेपाली, हिन्दी र अङ्ग्रेजी
;	अर्धविराम	एउटै विषयका दुई वाक्य	उनी थाकेनन्; पढिरहे।
“ ”	दोहोरो उद्धरण	भनाइ जस्ताको तस्तै	“पढ्न छाड्नु हुँदैन।”
‘ ’	एकोहोरो उद्धरण	किताब, पाठको नाम	‘मुनामदन’
( )	कोष्ठक	थप जानकारी	सगरमाथा (चोमोलुङ्मा)
-	योजक	जोडी शब्द	कापी-किताब
/	तिर्यक्	‘वा’ को अर्थ	आमा/बुबा

- अन्तिम दुई पदबिच ‘र’ आए अल्पविराम लाग्दैन
- भनाइको अन्त्यको चिह्न उद्धरणभित्रै: “आज किन ल्याएको?”
- सोधेको कुरा मात्र बताएको वाक्यमा प्रश्नवाचक लाग्दैन: उनले के पढ्ने भनेर सोधिन्।

वर्णविन्यास: ह्रस्व उकार

- **नेपालीकै आगन्तुक शब्दमा प्रायः ह्रस्व:**
  - कुलो
  - लसुन
  - खुसी
  - हजुरबुबा
- **-लु, -आलु, -उवा, -उलो, -छु:**
  - दयालु
  - अदुवा
  - बाटुलो
  - खान्छु
- **अनुकरणात्मक:**
  - मुसुक्क
  - टुलुटुलु
  - लुरुलुरु
- **तत्सममा संस्कृतकै रूप:**
  - ह्रस्व: गुरु, मुनि, जलवायु
  - दीर्घ: भूमि, मूल, सूर्य
- **दीर्घ ऊ:**
  - आफू
  - पढ्नू
  - जाऊ
  - -हरू

रचना

भाव विस्तार (३): अर्थ (एक दुई वाक्य) → उदाहरण (पाठ, आफ्नै जीवन वा समाज) → निचोड (के सिक्ने)

बुँदा टिपोट, सारांश (४)

- अनुच्छेद दुई तीन पटक पढ्ने, मुख्य वाक्यमा रेखा
- बुँदा क्रमैसँग, **अपूर्ण वाक्यमा:** ‘... विविधताले सम्पन्न नेपाल’
- सारांश आफ्नै शब्दमा, मूलको करिब **एक तिहाइ;** उदाहरण र दोहोरो छोड्ने; शीर्षक

बुँदाबाट जीवनी (३)

- **आदि:**
  - जन्म
  - मातापिता
  - शिक्षादीक्षा
  - जन्मस्थान
  - बाल्यकाल
- **मध्य:**
  - स्वभाव
  - मान सम्मान
  - मुख्य काम वा योगदान
- **अन्त्य:**
  - विचार
  - मृत्यु भएको भए उल्लेख
  - दीर्घकालीन महत्त्व
  - प्रेरणा
- बुँदा जस्ताको तस्तै नसार्ने; त्यसपछि, यसै क्रममा, साथै ले जोड्ने
- प्रमाण भएको कुरा मात्र; ‘उनी’ वा ‘उहाँ’ एउटै आदर

व्यक्तिगत विवरण: जीवनी होइन; अनुच्छेद नभई शीर्षकअगाडि छोटो जानकारी

- नाम, नाता, जन्म मिति
- बुबा, आमाको नाम
- ठेगाना, राष्ट्रियता
- भाषाको ज्ञान, शिक्षा, पेसा, रुचि

प्रायः हुने गल्ती

✗ प्रपन्नाचार्य पढ्न बनारस गए
✓ तीर्थयात्रीको साथ लागेर पुगे

✗ ‘नेपाली, हिन्दी, र अङ्ग्रेजी’
✓ ‘र’ अघि अल्पविराम नलाग्ने

✗ “आज किन ल्याएको”?
✓ चिह्न उद्धरणभित्रै: “आज किन ल्याएको?”

✗ जीवनीमा ‘मैले’
✓ अर्कैले लेख्ने: ‘उनले’